

MATERIAŁY

WYMIANA LISTÓW-DEPEZ MIEDZY A. HITLEREM I J. STALINEM W PRZEDEDNIU UKŁADU O NIEAGRESJI Z 23 SIERPNIA 1939 R.

Wśród nie opublikowanych dotąd u nas dokumentów dyplomatycznych z sierpnia 1939 r. znajdują się dwa listy-telegramy Hitlera do Stalina z 20 sierpnia i odpowiedź Stalina z dnia następnego. Miały one istotne znaczenie dla ówczesnego rozwoju wydarzeń.

19 sierpnia 1939 r. Biuro Polityczne WKP(b) oceniwszy, że nie ma szans na dojście do efektywnego porozumienia wojskowego z przebywającymi w Moskwie delegacjami W. Brytanii i Francji zaaprobowало decyzje Stalina o podpisaniu paktu o nieagresji z Niemcami. Sprawą otwartą pozostawało, kiedy to należy uczynić. Hitlerowi zależało na podpisaniu układu przed planowanym już wkrótce uderzeniem na Polskę, aby w ten sposób zapewnić sobie neutralność Związku Radzieckiego i skłonić mocarstwa zachodnie do wstrzymania się od włączenia się w konflikt zbrojny Niemiec z Polską. Stalin odwlekał, chcąc — z pozycji pozostającego poza przewidywaną wojną — uzyskać jak największe korzyści, ale nie chciał też, aby Wehrmacht po wybuchu konfliktu zbliżył się do granicy polsko-radzieckiej, zanim dojdzie do uregulowania spraw poprzez pakt o nieagresji. Dlatego strona radziecka nie podejmowała inicjatywy Berlina, by zaprosić jak najwcześniej ministra J. von Ribbentropa do Moskwy i podpisać układ, sugerowała termin 27 sierpnia jako najwcześniejszy.

W tym czasie obie strony już przedłożyły sobie projekty układu. Różnice między tymi projektami nie były istotne; ale radziecki projekt przewidywał nabranie ważności tylko wraz ze specjalnym protokołem, precyzującym strefy interesów obu stron w Europie Środkowo-Wschodniej. Protokół ten miał więc stanowić integralną część układu.

Do 19 sierpnia (sobota) nie udało się ambasadorowi niemieckiemu w Moskwie, F. von Schulenburgowi, przyspieszyć terminu wizyty swego ministra, co wywoływało zdenerwowanie w Berlinie. Dnia następnego A. Hitler zdecydował się na działanie sprzeczne z regułami obowiązującymi w dyplomacji; postanowił napisać list osobisty wprost do Stalina. A uwzględnić należy, że nie uczynił tego dotąd żaden z zachodnich przywódców, ze względu na to, iż radziecki przywódca partii nie był głową państwa i nie miał żadnego oficjalnego stanowiska w rządzie. Redagowanie listu zawierającego pewne koncesje wobec strony radzieckiej i groźbę wojny z Polską, zakończył Hitler przy herbacie w niedzielne popołudnie. O godz. 18.30 wysało go ambasadorowi Schulenburgowi z instrukcją, aby jak najszybciej przekazał go W. Mołotowowi, który jako premier był także ministrem spraw zagranicznych. Tekst miał być napisany na arkuszu papieru, bez nagłówka czy tytułu.

List-depesza dotarł do F. von Schulenburga w poniedziałek 21 sierpnia o godz. 3 rano. Teraz Hitler w atmosferze niezwykłego napięcia oczekiwał na odpowiedź. Twierdzi się nawet z przesadą, że był bliski załamania nerwowego. W tej atmosferze niepewności H. Göring, pozostający w kontakcie z brytyjskim Ministerstwem Spraw Zagranicznych, gotów był 23 sierpnia złożyć potajemnie wizytę premierowi

A. N. Chamberlainowi i odradzić mu postępowanie zgodne z gwarancją daną Polsce. Miał on wsparcie u części polityków brytyjskich, w tym ministra H. Wilsona, gotowego spełnić żądanie Hitlera dotyczące powrotu Wolnego Miasta Gdańska do Rzeszy. Wilson był gotów udać się do Berlina na rozmowy z Hitlerem. To była karta, którą w ostateczności mógł Hitler spróbować jeszcze rozegrać w przypadku braku reakcji Stalina na jego list. Jednak już w poniedziałek o godz. 14.00 otrzymał on pomyślną wiadomość, że W. Mołotow zgodził się przyjąć Schulenburga o 13.00 (15.00 czasu moskiewskiego), a więc w chwili jej otrzymania rozmowa już się odbywała. W cztery godziny później ambasador niemiecki przekazał odpowiedź J. Stalina, że rząd radziecki zgadza się na przybycie ministra J. von Ribbentropa w terminie proponowanym. Tę informację przekazał Hitlerowi Ribbentrop o godz. 20.30. Hitler triumfował; swemu adiutantowi W. Hewelowi miał powiedzieć: „Świat mam teraz w kieszeni”.

Odpowiedź J. Stalina była krótsza od listu Hitlera, ale ton jej wydaje się być bardziej przyjazny. Dotarła ona do adresata w nocy z 21 na 22 sierpnia, podczas kolacji. Hitler natychmiast powiadomił gości, że zawarty zostanie pakt o nieagresji.

Zamieszczona niżej korespondencja, pochodząca z akt archiwum niemieckiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych została opublikowana w Akten Zur Deutschen Auswärtigen Politik 1918—1945, Serie D, Baden-Baden 1956, ss. 131—132, 140—141. List Hitlera publikuje się w wersji oryginalnej, list J. Stalina w tłumaczeniu niemieckim, jakie przekazane zostało przywódcy Rzeszy.

CZESŁAW MADAJCZYK

1

List Adolfa Hitlera do Józefa Stalina

Herrn Stalin, Moskau

1) Ich begrüße die Unterzeichnung des neuen deutsch — sowjetischen Handelsabkommens als ersten Schritt zur Neugestaltung des deutsch — sowjetischen Verhältnisses aufrichtig.

2) Der Abschluß eines Nichtangriffspaktes mit der Sowjetunion bedeutet für mich eine Festlegung der deutschen Politik auf lange Sicht. Deutschland nimmt damit wieder eine politische Linie auf, die in Jahrhunderten der Vergangenheit für beide Staaten nutzbringend war. Die Reichsregierung ist daher in einem solchen Falle entschlossen, alle Konsequenzen aus einer so eingreifenden Umstellung zu ziehen.

3) Ich akzeptiere den von Ihrem Aussenminister Molotow übergebenen Entwurf des Nichtsangriffspaktes, halte es aber für dringend notwendig, die mit ihm noch zusammenhängenden Fragen auf schnellstem Wege zu klären.

4) Das von der Regierung der Sowjetunion gewünschte Zusatz-Protokoll kann man nach meiner Überzeugung in kürzester Zeit substantiell geklärt werden, wenn ein verantwortlicher deutscher Staatsmann in Moskau hierüber selbst verhandeln kann. Sonst ist sich die Reichsregierung nicht darüber im klaren, wie das Zusatzprotokoll in kurzer Zeit geklärt und festgelegt werden könnte.

5) Die Spannung zwischen Deutschland und Polen ist unerträglich geworden. Die polnische Verhalten einer Großmacht gegenüber ist so, daß jeden Tag eine Krise

ausbrechen kann. Deutschland ist jedenfalls entschlossen, diesen Zumutungen gegenüber von jetzt an die Interessen des Reichs mit allen Mitteln wahrzunehmen.

6) Es ist meine Auffassung, daß es bei der Absicht der beiden Reiche, in ein neues Verhältnis zu einander zu treten, zweckmässig ist, keine Zeit zu verlieren. Ich schlage Ihnen daher noch einmal vor, meinen Außenminister am Dienstag, den 22. August, spätestens aber am Mittwoch, den 23 August zu empfangen. Der Reichsaussenminister hat umfassende Generalvollmacht zur Abfassung und Unterzeichnung des Nichtsangriffspakts, sowie des Protokolls. Eine längers Anwesenheit des Reichsaussenminister in Moskau als ein bis höchstens zwei Tage ist mit Rücksicht auf die internationale Situation unmöglich. Ich würde mich freuen, Ihre baldige Antwort zu erhalten.

Adolf Hitler

2

Odpowiedź Józefa Stalina A. Hitlerowi

An den Reichskanzler Deutschlands Herrn A. Hitler

Ich danke für den Brief.

Ich hoffe, daß deutsch-sowjetischer Nichtsangriffspakt eine Wendung zur ernsthaften Besserung der politischen Beziehungen zwischen unseren Ländern schaffen wird.

Die Völker unserer Länder bedürfen friedlicher Beziehungen zu einander; das Einverständnis der Deutschen Regierung mit dem Abschluß eines Nichtsangriffspaktes schafft die Grundlage für die Liquidierung der politischen Spannung und für die Aufrichtung des Friedens und die Zusammenarbeit zwischen unseren Ländern.

Die Sowjetregierung hat mich beauftragt, Ihnen mitzuteilen, daß sie einverstanden ist mit dem Eintreffen des Herrn von Ribbentrop in Moskau am 23. August.

J. Stalin